

การอำนวยเพลงวงซิมโฟนีออร์เคสตรา: บทประพันธ์เพลงของเบโทเฟน ซิมโฟนีหมายเลขที่ 3 'Eroica' Conducting Beethoven's Symphony No. 3 'Eroica'

นรอรก จันทร์กล้า¹

บทคัดย่อ

การอำนวยเพลงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์บทประพันธ์เพลงในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อนำมาสู่การตีความบทประพันธ์เพลง เพื่อให้การแสดงบทประพันธ์เพลงนั้นมีสำเนียงที่ใกล้เคียงกับเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์มากที่สุด นอกจากนั้น ต้องมีการวางแผนจัดการควบคุมวงอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ เช่น ในการอำนวยบทประพันธ์เพลงซิมโฟนี หมายเลข 3 ของเบโทเฟน จำเป็นต้องศึกษาประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ ข้อมูลผู้ประพันธ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งความนึกคิดของผู้ประพันธ์ในขณะที่ประพันธ์ซิมโฟนี มีการศึกษาตัวบทประพันธ์เพลงและการเรียบเรียงเสียงวงดนตรีของผู้ประพันธ์ด้วยการค้นคว้างานเอกสาร การวิเคราะห์การแสดงของบทประพันธ์เพลง จากการศึกษาโน้ตเพลง การฟัง การสังเกตการแสดง ทั้งจากการแสดงสดและสื่อต่าง ๆ ศึกษารายละเอียดของตัวบทประพันธ์เพลงในด้านอัตราความเร็ว การสร้างสมดุลเสียง การควบคุมลักษณะเสียง และความเข้มเสียง โดยพิจารณาควบคู่กับขนาดของวงดนตรี ความสามารถในการบรรเลงของนักดนตรี สถานที่ในการจัดแสดงบทประพันธ์เพลง และเวลาในการฝึกซ้อม ไปจนถึงการวางแผนการฝึกซ้อมจากส่วนที่เล็กที่สุด คือการซ้อมเดี่ยวไปจนถึงการซ้อมรวมวงใหญ่

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

To achieve the composer's intention, a conductor needs to examine and evaluate several factors in order to interpret the composition for the performance as well as planning the performance. Conducting Beethoven's Symphony No. 3 'Eroica,' the conductor should research the composer's biography to understand his thought behind the composition; scrutinize the composition and orchestration through document study, score analysis, listening and observing live performances and several media sources; synthesize the score to evaluate tempo, balance, articulations, and dynamics. Interpreting is done along with an in-depth consideration of other external factors including orchestral size, performance level of the musicians, performance venue, and rehearsal time frame. Then, the planning for rehearsal management could take place, beginning with the smallest unit of self-rehearsal to the largest unit of full orchestral rehearsal.

ผลงานซิมโฟนีหมายเลข 3 ของ ลุดวิก ฟาน เบโทเฟน หรือที่มีชื่อเรียกที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางว่า "Eroica" นั้น ได้รับการยกย่องว่าเป็นบทเพลงสำคัญที่เปลี่ยนโลกของดนตรี เป็นตัวแปรสำคัญในการขยับปรับเปลี่ยน จากบทเพลงที่ให้ความสำคัญกับชนบ แบบแผนที่ค่อนข้างเคร่งครัด บางคราวก็อาจแอบฉายความในของผู้ประพันธ์บ้าง แต่ก็อยู่ในกรอบมิดชิด ไม่เผลอฉกฉวยอีกทีก็เป็นแบบดนตรีในยุคคลาสสิกแท้ แต่เมื่อ "Eroica" ได้สำแดงสำเนียงเสียงสุดท้ายจบลง ทั้งผู้บรรเลง ผู้ฟังและนักวิจารณ์ดนตรี ทั้งจากการบรรเลงเป็นครั้งแรกในหมู่เพื่อนและผู้อุปถัมภ์ ซึ่งอาจจะถือว่าการซ้อมใหญ่และการแสดงเป็นทางการ ณ คอนเสิร์ตฮอลล์ ใจกลางกรุงเวียนนา ในปี ค.ศ.1805 นั้น ต่างก็ตระหนักดีว่า เสียงที่พวกเขาได้ยินนั้น ได้เปลี่ยนความคุ้นเคย ความเข้าใจและมโนทัศน์ที่มีเกี่ยวกับดนตรีไปตลอดกาล

บทความนี้จะอธิบายในแง่ของการอำนวยเพลง ซึ่งจะครอบคลุมทั้งในด้านการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เช่น ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบทเพลง โน้ตเพลง ซีดี ดีวีดี จากการบรรเลงที่หลากหลาย จากนั้นเป็นการตีความของผู้เขียนเองในการกำหนดทิศทางของบทเพลง เช่น Tempo, Articulations, Dynamics, Sounds and Style รวมถึงการวางแผนการฝึกซ้อม การแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดระหว่างซ้อม อันทำให้ผู้อ่านเข้าใจทั้งตัวบทเพลงและในแง่มุมมองของการอำนวยเพลง

Eroica ในมุมมองของผู้เขียน

ก่อนที่ผู้เขียนจะพิจารณาคัดเลือกซิมโฟนีหมายเลข 3 ของเบโทเฟน ในการบรรเลงของวงซิมโฟนีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ก็ได้ยิน ได้สัมผัสสวามลความคิดเห็นต่างๆ ที่มีต่อตัวบทเพลงอยู่พอสมควร ด้วยว่าเป็นซิมโฟนีที่สำคัญที่สุดบทหนึ่งของเบโทเฟนและของโลกดนตรี ความรู้สึกเหมือนเป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์ ยิ่งใหญ่เหลือเกิน ยาวมากด้วย ในสถานะของผู้อำนวยเพลง จะเข้าไปหาบทเพลงนี้ได้อย่างไร เข้าใจความยิ่งใหญ่เหล่านั้นได้อย่างไร ด้วยความที่เราไม่ได้อยู่ในเวลาที่ไดยินบทซิมโฟนีนี้เป็นครั้งแรก ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาของดนตรีในช่วง 200 ปีที่แล้ว ที่มีเสียง ประเภทของเพลงที่จำกัด แน่นหนาว่าเสียงหรือประเภทของเพลงที่ไดยิน ณ ปัจจุบันนั้นย่อมแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับผู้ชื่นชอบดนตรี นักดนตรี นักแต่งเพลงและนักวิจารณ์ดนตรีในสมัยนั้น

มีอะไรบางอย่างที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด อย่างที่เราปฏิเสธไม่ได้ มีอะไรบางอย่างที่เป็นความใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน นวัตกรรมทางดนตรีและสิ่งเหล่านี้มีพลังพอที่สามารถเปลี่ยนแนวดนตรีคลาสสิกสู่แนวดนตรีโรแมนติกได้จริงหรือ แน่นหนามีหลายบทเพลงของเบโทเฟนเอง และนักประพันธ์เพลงคนอื่นที่มีส่วนในการเปลี่ยนถ่ายความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และเมื่อผ่านการศึกษาวิเคราะห์แล้ว ก็จะสามารถมองเห็นสิ่งที่เป็นแก่นสำคัญที่สามารถทำความเข้าใจกับบทเพลงในความเป็นจริง ปลดพันธนาการจากเสียงยกยอ สรรเสริญของตัวบทเพลง เพื่อที่จะนำความเข้าใจนั้น นำมาปรับใช้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการอำนวยเพลงและให้เกิดความสำเร็จในการแสดงอย่างเป็นรูปธรรม

บทเพลงซิมโฟนีหมายเลข 3 ของเบโทเฟนบทนี้นั้น ผู้เขียนคิดว่าเป็นบทเพลงที่สะท้อนถึงความกล้า เต็มไปด้วยพลังของความเชื่อ ประพันธ์เพลงด้วยสิ่งที่อาจจะเรียกว่าตกลึกทางด้านความคิด ความปลดปล่อยต่อชะตาชีวิต เห็นได้จากการเปลี่ยนไปมาของอารมณ์โดยใช้เทคนิคการประพันธ์เพลงอย่างหลากหลาย เช่น การเลือกใช้ท่วงทำนองเสียง การเปลี่ยนคอร์ด เปลี่ยนความเข้มเสียง (Dynamics) อย่างฉับพลัน แต่ก็ยังเจิดจายด้วยความหวังจากลีลาสนุกสนาน ผ่อนคลายที่สลับสับเปลี่ยนกับความเศร้า สิ้นหวัง กดดัน อยู่ตลอดทั้งเพลง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังคงเชื่อมั่นในแนวทางการประพันธ์แบบธรรมชาติของเบโทเฟนอยู่ ความเรียบง่าย ความเป็นระเบียบแบบแผนแบบคลาสสิกยังมีอยู่เต็มเปี่ยม สังเกตได้จากจำนวนห้องที่ประกอบกันเป็นหนึ่งวลีหรือหนึ่งประโยคก็ยังคงอยู่กับ $2+2 = 4$ และ $4+4 = 8$ เป็นต้น การเรียบเรียงดนตรีก็ยังคงอยู่ในเกณฑ์บรรเลงได้ ไม่ลำบาก ยกเว้นอาจจะเหนื่อยกับความยาว แทกรด้วยมุกเด็ดให้พอสนุกๆ

บางครั้งเราอาจติดมากกับบทเพลงจนเกินไปหรือไม่ แน่นหน่าการศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งในทุกแง่มุมของบทเพลงเป็นสิ่งดี แต่เมื่อไถ่ถามว่าหมกมุ่น ผู้เขียนรู้สึกเสมอเมื่อได้อ่านงานค้นคว้าเกี่ยวกับบทเพลงของนักวิชาการทางด้านดนตรีโดยเฉพาะทางฝั่งอเมริกา ผู้เขียนก็จะรู้สึกได้ว่า เรากำลังจะถูกผลัก

ให้ห่างจากตัวเสียงดนตรี กล่าวคือ คันทันสนุก หาข้อวิจิตร วิเคราะห์ในแง่วิชาการจนเปล่าเปลือยหมดจด แต่ลืมไปว่า บางครั้งหรือทุกครั้ง เบโทเฟนอาจจะได้ทำนองที่แสนไพเราะ แสนจะลึกลับซับซ้อนมาอย่างง่ายดาย ซึ่งผู้เขียนคิดว่ามีทางเป็นไปได้มาก ความเป็นธรรมชาติของเบโทเฟนเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งที่ผู้เขียนใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์และนำไปสู่การตีความในที่สุด

ประวัติบทเพลงที่มีนัยต่อการตีความและการอำนวยการเพลง

ซิมโฟนีหมายเลข 3 นี้เบโทเฟนอุทิศให้กับนโปเลียนสมัยที่ดำรงตำแหน่งกงสุล ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนเป็นชื่อกกลางๆ ว่า Eroica หลังจากนโปเลียนสถาปนาตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิซึ่งแปลได้ว่ายอดคน (Heroic) ย่อมจะหนีความเป็นดนตรีพรรณนา (Program Music) ได้ยาก ดังนั้นภาพของนโปเลียน จึงถูกเชื่อมโยงกับบทเพลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งเมื่อผนวกกับลีลาทำนอง รายละเอียดที่มีความแตกต่างทางด้านอารมณ์ที่ค่อนข้างรุนแรงในสมัยนั้น ก็ยิ่งทำให้เกิดการมองและตีความไปในทางดนตรี เล่าเรื่องได้อย่างง่ายดาย แต่ในความเป็นจริงแล้วซิมโฟนีบทนี้เป็นซิมโฟนีที่สมบูรณ์ในตัว ไม่ใช่ดนตรีพรรณนา ไม่ได้เล่าเรื่อง เพียงแต่ได้รับแรงบันดาลใจในการแต่ง ได้นโปเลียนเป็นแรงผลักดัน บวกกับการต่อสู้เพื่อที่จะดำเนินชีวิตไปในทางที่เบโทเฟนได้พยายามกำหนดด้วยการหาสมดุล ในชีวิตหลังจากช่วงมรสุมชีวิต จากหลักฐานที่ปรากฏในจดหมายพราพรรณนาถึงน้องชายเกี่ยวกับมรสุมชีวิตที่ส่วนหนึ่งเกิดจากความพิการทางการเมือง ได้ยิน ที่รู้จักกันในนาม Heiligenstadt Testament

หลังจากช่วงย่ำแย่ที่สุดของชีวิตเบโทเฟน สิ้นหวังกับโชคชะตาจนถึงกับร่างจดหมายลาตายที่ตั้งใจไม่ให้ใครได้อ่าน บทเพลงบทแรกที่เบโทเฟนแต่งก็คือ ซิมโฟนีหมายเลข 3 บทนี้ ซึ่งมีความตั้งใจจะอุทิศให้กับยอดคนที่เบโทเฟนยกย่อง (อย่างน้อยก็ช่วงระยะเวลาหนึ่ง) "นโปเลียน โบนาปาร์ต" ผู้ที่เป็นความหวังของประชาชนชาวฝรั่งเศส ซึ่งวีรกรรม ความกล้าหาญและสิ่งที่นโปเลียนได้มอบให้กับประชาชนนั้น ถูกอกถูกใจเบโทเฟนเป็นอย่างยิ่ง ความรู้สึกนี้ดูเหมือนจะเป็นการขัดแย้งพอสมควร หรือบางทีอาจจะเป็นการเยียวยาความรู้สึกที่ตกต่ำของเบโทเฟน ความสิ้นหวังจากความบกพร่องทางการได้ยินของตนเองและความหวังที่รุ่งโรจน์ผ่านนโปเลียน ความขัดแย้งนี้อาจแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการสร้างสรรค์ซิมโฟนีบทนี้ สิ่งใหม่หลายอย่างที่เกิดขึ้นในซิมโฟนีบทนี้สะท้อนถึงความกล้าหาญ การเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยอารมณ์ที่แปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว แต่แฝงไว้ด้วยความมั่นใจ

ในปี 1804 การแสดงครั้งแรกเกิดขึ้นที่ห้องดนตรีในวังของเจ้าชายล็อบโควิทซ์ (Prince Joseph Franz Maximilian Lobkowitz) ผู้อุปถัมภ์คนสำคัญ โดยเป็นการแสดงส่วนตัว ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นการซ้อมใหญ่ เป็นครั้งแรกที่โลกได้ยิน Eroica Symphony ซึ่งสถานีโทรทัศน์บีบีซี ได้จำลองเหตุการณ์ไว้ในสารคดี "Eroica"² และรอบสาธารณะ ณ กรุงเวียนนา ในปี 1806 แน่นอนว่าการแสดง

² BBC, "Eroica-The Movie," accessed April 23, 2013, <http://www.youtube.com/watch?v=M3PzPKD5ACA>.

ทั้งสองครั้งแรกนั้นผู้ฟังมีความคิดเห็นที่ต่างกัน ทั้งชอบและไม่ชอบ ในภาพยนตร์สารคดีของบีบีซีนั้นแสดงให้เห็นอย่างคร่าวๆ ถึงความรู้สึกของบุคคลในมุมต่างๆ เช่น นักดนตรี ผู้ฟัง คนรับใช้ คนลอกโน้ตเพลง ซึ่งอิงจากประวัติศาสตร์บ้าง จากจินตนาการบ้าง จะเห็นได้ว่าผู้เขียนบทหรือผู้กำกับต้องการที่จะสื่อถึงอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดจากการได้บรรเลง ได้ฟัง ปฏิกริยาก็มีต่าง ๆ กันไป ทั้งรับได้และบางคนก็รับไม่ได้ ถึงกับโต้แย้งกัน ซึ่งถือเป็นสารคดีที่ดี มีประโยชน์สำหรับคนที่สนใจบทเพลงนี้ วงดนตรีที่ใช้บรรเลงก็จำลองวงจริงที่ใช้จริงในสมัยนั้น เช่น ขนาดของวง ซึ่งมีขนาดค่อนข้างเล็กเพราะห้องแสดงมีขนาดเล็ก เครื่องดนตรีก็ใช้เครื่องดนตรีโบราณที่เด่นชัดก็คือ เครื่องลมไม้ เครื่องลมทองเหลือง ซึ่งมีลักษณะและสัมผัสเสียงต่างจากปัจจุบัน

ข้อสรุปสำหรับการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ค้นคว้าวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การตีความ

1. การหาข้อมูลที่ดีควรจะเป็นข้อมูลที่ครบทุกด้าน เริ่มจากตัวผู้ประพันธ์เพลงคือ เบโทเฟน เบโทเฟนมีอายุ 33 ปีขณะประพันธ์ *Eroica* ในเวลานั้นถือว่าเบโทเฟนมีที่ทางในสังคมดนตรีอย่างมั่นคง มีผู้อุปถัมภ์ที่ชื่นชมความเป็นอยู่อย่างสบาย ถ้าไม่นับความผันแปรทางอารมณ์ที่มีอยู่สูง รวมถึงการตกผลึกด้านความคิดในการปล่อยวางทั้งเรื่องสุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บซึ่งมีผลต่อการเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตและเรื่องความรักที่ไม่ค่อยจะสมหวังแล้ว เบโทเฟนอยู่ในช่วงเวลาที่ทุกอย่างเอื้อให้กับความก้าวหน้าทางด้านการประพันธ์เพลง เบโทเฟนค่อยๆ ก้าวผ่านเงาของไฮเดิน โมซาร์ท นำดนตรีสู่ยุคใหม่ของตนเอง ผลงานยุคกลางของเบโทเฟนที่มีเค้าลางของดนตรีโรแมนติก มีคนยอมจ่ายเพื่อที่จะได้ยินผลงานเพลงใหม่ๆ ของเขา

แต่ความพิการทางการได้ยินที่นับวันความหวังในการกลับมาเป็นปกตินั้น ก็ดูเลือนรางไปทุกที ผู้เขียนถือว่าเบโทเฟนมีความแข็งแกร่งมากในการต่อสู้และยืนหยัดอยู่ได้ คงไม่มีความพิการใดจะโหดร้ายเท่ากับนักแต่งเพลงไม่สามารถจะได้ยินเสียงอะไรโดยเฉพาะเพลงที่เขาได้แต่งขึ้นมา แน่นอนว่าความทุกข์ระทมนี้ต้องมีผลต่อการเพลงของเบโทเฟนไม่มากนัก

ความสิ้นหวังนี้ได้ถูกแทนที่ด้วยความคิดต้องอาจและแสนโรแมนติกอยู่ในที่ว่า "I would have ended my life -- it was only my art that held me back. Ah, it seemed to me impossible to leave the world until I had brought forth all that I felt was within me." ประโยคนี้เองที่แสดงถึงความมั่นใจที่จะมีชีวิตต่อไป และไม่เพียงแค่มีชีวิตเท่านั้น แต่ต้องสร้างผลงานที่ยั่งยืนด้วย

ซิมโฟนีหมายเลข 3 ที่มีชื่อว่า "*Eroica*" นี้ อาจเป็นผลงานเพลงที่เป็นตัวแทนของการก้าวผ่านความมืดมนสู่แสงสว่าง ซึ่งไม่เพียงแค่สาธตส่องแก่ตนเอง แต่ยังเป็นแสงนำทางสว่างแก่ผู้อื่นด้วย และจากการพยายามที่จะตีความว่า "ยอดคน" นั้น สื่อความหมายถึงใคร หรืออาจจะไม่สื่อถึงใครเลย นอกจาก *Allegro con brio* ธรรมดาๆ ดังที่ Arturo Toscanini ได้เปรียบเปรยไว้ หรือจะเป็นตัวเบโทเฟนเองที่เป็นยอดคน "*Eroica*"

โน้ตเพลงและวงดนตรี

โน้ตเพลงที่สมบูรณ์ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี 1806 โดยหลังจากที่เบโทเฟนลบข้อความที่อุทิศให้กับนโปเลียนแล้วก็ได้เปลี่ยนเป็น "heroic symphony, composed to celebrate the memory of a great man" เครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ฟลูต 2 เครื่อง โอโบ 2 เครื่อง คลาริเน็ต 2 เครื่อง บาสซูน 2 เครื่อง ฮอ른 3 เครื่อง ทรัมเป็ต 2 เครื่อง กลองทิมปานีและกลุ่มเครื่องสาย เป็นที่น่าสังเกตว่าเบโทเฟนเพิ่มฮอ른แนวที่ 3 จากเดิมที่ใช้เพียง 2 แนว สันนิษฐานได้ว่าต้องการเสียงที่ครบในการแทนเสียงของ Hunter Horns ในท่อนทรีโอของท่อนที่สาม

ขนาดของวงดนตรีเป็นเรื่องที่สามารถจะวิเคราะห์ได้หลากหลาย เพราะตัวแปรหลักคือ ขนาดห้องที่แสดง ซึ่งเพิ่มหรือลดจากจำนวนนักดนตรีเครื่องสาย ยกตัวอย่างในการบรรเลงซิมโฟนีบทนี้ครั้งแรกที่วังของเจ้าชายลอบโควิทซ์ เป็นห้องแสดงดนตรีที่ไม่ใหญ่มาก แต่การแสดงครั้งที่สองนั้น แสดงในมิวสิกฮอลล์ซึ่งขนาดวงน่าจะต่างกันพอสมควร ซึ่งสิ่งที่ควรพิจารณาก็คือความสมดุลของเสียง ซึ่งต้องพิจารณาต่อเนื่องไปในส่วนของการเรียบเรียงเสียงประสาน เนื่องจากจำนวนของเครื่องลมมีกำหนดแน่นอน แต่เครื่องสายไม่จำกัดจำนวน ดังนั้นผู้อำนวยเพลงต้องพิจารณาจากสถานที่แสดง โน้ตเพลงบางช่วงเวลาที่เครื่องลมไม่บางชั้นหรือบางกลุ่มที่บรรเลงแนวทำนองที่สำคัญ แล้วนำมาพิจารณากำหนดจำนวนนักดนตรีเครื่องสาย ถึงแม้ว่าเราสามารถจะปรับแต่งความดังความเบาได้ก็ตาม แต่การให้นักดนตรีสามารถเล่นได้อย่างเต็มที่ย่อมดีกว่าเล่นอย่างระมัดระวังเพราะต้องจำกัดความดัง

จากการพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ผู้เขียนเห็นว่าซิมโฟนีบทนี้ควรจัดจำนวนนักดนตรีเครื่องสายดังนี้ ไวโอลินแนวที่หนึ่ง 8-10 คัน ไวโอลินแนวที่สอง 8-10 คัน วิโอลา 8 คัน เชลโล 8 คัน และดับเบิลเบส 4 คัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานที่แสดงรวมถึงระดับความสามารถของนักดนตรีด้วย อาจจะมีคำถามว่าการเพิ่มจำนวนนักดนตรีเครื่องสายมากกว่า 10 คน จะมีผลเสียหรือไม่ ถ้าเป็นมิวสิกฮอลล์ขนาดใหญ่ คำตอบคือ ต้องพิจารณาจากการเรียบเรียงดนตรี (Orchestration) เป็นสำคัญ ผู้เขียนเชื่อว่าเบโทเฟนประพันธ์และออกแบบจัดวางเฟื่องดุริยางค์ขนาดกลางไม่ใหญ่มาก ทั้งนี้พิจารณาจากการเรียบเรียงดนตรีเป็นหลัก ซึ่งจะยกตัวอย่างและกล่าวอย่างละเอียดในบทต่อไป

การศึกษาบทเพลงและเตรียมการฝึกซ้อม

ขั้นตอนการศึกษาบทเพลง ผู้เขียนคิดว่าแต่ละคนอาจจะมีแนวทางการศึกษาค้นคว้าต่างกัน แล้วแต่ความถนัดหรือความคิดเห็นของแต่ละคน ในกรณีของผู้เขียน สิ่งแรกที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการศึกษาค้นคว้าก็คือความรัก ความหลงใหลในบทเพลงนั้น ความรู้สึกรักเป็นความรู้สึกที่ดีสำหรับการเริ่มต้น เพราะเมื่อรักก็จะจดจ่อ และใคร่รู้กับสิ่งนั้นๆ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น ความมุ่งมั่นในการค้นคว้า ทำความรู้จักกับบทเพลงนั้นให้มากที่สุด เมื่อเกิดความรู้สึกนั้นแล้ว ทุกอย่างก็จะมาเองอย่างเป็นธรรมชาติ

การฟังมาก อ่านมาก สังเกตมาก คิดมาก เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น ปัจจุบันการหาชม และฟัง การบรรเลงของวงดุริยางค์ชั้นนำระดับโลก อ่านวงเพลงโดยผู้อ่านวงเพลงฝีมือเยี่ยมหลากหลายคน ทั้งในอดีตและปัจจุบันนั้น ทำได้อย่างง่ายดายจากยูทูป (YouTube) บทวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับบทเพลงมีให้ เลือกอ่านในอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้เป็นแหล่งความรู้ที่สะดวก รวดเร็ว แต่แน่นอนว่า ต้องเลือกอ่านเลือกฟังแต่สิ่งที่มีคุณภาพ และไม่ควรมุ่งมุ่นอยู่กับการรับสารโดยปราศจากการวิเคราะห์

วงดุริยางค์และขนาดของวงดุริยางค์

วงดุริยางค์ที่บรรเลง ช่วงเวลาในการซ้อม สถานที่ซ้อมและแสดงนั้น เป็นส่วนสำคัญที่สุดในการ กำหนดรายละเอียดที่สำคัญต่างๆ ในบทเพลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอัตราความเร็ว (Tempo) ความสมดุล ของเสียง (Balance) การควบคุมลักษณะเสียง (Articulations) ความเข้มเสียง (Dynamics) ซึ่ง สิ่งที่ถูกกล่าวไปนี้ จะสามารถปรับแต่งได้แค่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของวงดุริยางค์และแผนการ วางวันเวลาซ้อมนั้นๆ

วงดุริยางค์ที่ใช้ในที่นี้คือ วงซิมโฟนีออร์เคสตราแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วย นิสิตปัจจุบันประมาณร้อยละ 75-80 บัณฑิตและนักดนตรีจากหน่วยงานอื่นประมาณร้อยละ 20 มี เวลาในการซ้อมปกติคือ 10 ครั้งแบ่งเป็นซ้อมแยกกลุ่มเครื่องดนตรี 3 ครั้ง รวมวง 7 ครั้ง รวมซ้อมใหญ่ 1 ครั้ง แสดง 1 ครั้ง แต่ในคอนเสิร์ตครั้งนี้แสดง 2 ครั้ง สถานที่ซ้อมคือ อาคารจามจุรี 9 ซึ่งมีปัญหา ในเรื่องระบบเสียงของห้องพอสมควรร แสดงที่หอแสดงดนตรี อาคารศิลปวัฒนธรรม จุฬาฯ ซึ่งเป็นห้อง แสดงดนตรีขนาดจุฬุชมประมาณ 300 คน ถือว่าค่อนข้างเล็กสำหรับการบรรเลงบทเพลงซิมโฟนี

วงดุริยางค์นี้อาจจะถือได้ว่าเป็นวงกึ่งสมัครเล่นกึ่งอาชีพ มีปัญหาในการซ้อมพอสมควรร อันดับ แรกคือนักดนตรีมาซ้อมไม่ครบ ระดับความสามารถต่างกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ ผู้อ่านวงเพลงต้องก้าวข้ามและแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงเท่าที่จะทำได้ ซึ่งอาจจะเป็สิ่งที่ยากที่สุดสิ่งหนึ่ง สำหรับผู้อ่านวงเพลงเลยก็ว่าได้ เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาเฉพาะหน้า แต่ส่วนที่ดีสำหรับ วงนี้คือจิตวิญญาณในการบรรเลง นักดนตรีทุกคนโดยเฉพาะนิสิต จะเล่นอย่างเต็มที่ จะรู้สึกได้ถึง ความมุ่งมั่น ความสนุกในการบรรเลงซึ่งทำให้การแสดงมีชีวิต มีความสด

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ต้องมีการวางแผนในการฝึกซ้อม เริ่มจากการจัดจำนวนนักดนตรีให้ เข้ากับสถานที่แสดง เนื่องจากสถานที่แสดงค่อนข้างเล็ก ดังนั้นจึงต้องจัดจำนวนนักดนตรีให้เหมาะสม กับขนาดห้อง โดยที่ไม่ทำให้เสียอรรถรสรวมถึงความตั้งใจของเบโทเฟน ผู้เขียนจึงอ้างถึงขนาดของ วงดุริยางค์ที่ใช้ในการบรรเลงครั้งแรกที่ห้องแสดงดนตรีในวังของเจ้าชายลีโอโปลด์ ซึ่งเป็ห้อง ที่มีขนาดไม่ใหญ่มาก จุได้ประมาณ 150-200 คน ซึ่งต้องนับรวมนักดนตรีด้วย นักดนตรีจำนวนประมาณ 30-35 คน ซึ่งถือได้ว่าเป็นขนาดปกติของวงซิมโฟนีในยุคของไฮเดิน โมสาร์ท ในยุคต่อมา วงซิมโฟนี

ได้ขยายให้ใหญ่ขึ้น โดยเพิ่มจำนวนนักดนตรีเครื่องสาย บางครั้งก็มีการเพิ่มแนวเครื่องลมให้บรรเลงร่วมในบางแนว เช่น แนวที่หนึ่ง เป็นต้น

อัตราความเร็ว (Tempo)

เป็นเรื่องที่เป็นที่ถกเถียงกันมานานจนถึงทุกวันนี้ว่า จังหวะที่เบโทเฟนกำหนดไว้ในการกำหนดจังหวะเมโทรโนม (Metronome Marking) นั้น สามารถอ้างอิงและบรรเลงได้จริงและเหมาะสมแค่ไหน เนื่องจากมีหลายบทเพลงที่ดูเหมือนว่าจะเป็นไปไม่ได้ในการบรรเลงตามความเร็วที่เบโทเฟนต้องการ ซึ่งก็มีการสันนิษฐาน รวมถึงการวิเคราะห์ในแง่วิชาการ เช่น ตัวแปรสำคัญที่เกี่ยวกับขนาดของวงดนตรีในสมัยเบโทเฟนที่มีขนาดเล็ก ดังนั้น จึงสามารถจะเคลื่อนที่ได้เร็ว ไม่อู้ยอ้าย แม้กระทั่งการฟังอย่างง่าย ๆ หลังจากที่ได้ค้นคว้ามาอย่างเคร่งครัดว่า เมโทรโนมของเบโทเฟนเสีย

สำหรับซิมโฟนีหมายเลข 3 ผู้เขียนคิดว่า การกำหนดจังหวะเมโทรโนมนั้น โดยรวมถือว่าสามารถบรรเลงได้ ยกเว้นท่อน 2 และ ท่อน 4 ที่เร็วไปเล็กน้อย ซึ่งการพิจารณาขั้นแรกคือ พิจารณาจากการกำหนดจังหวะเมโทรโนมของเบโทเฟน ถ้าจังหวะใดเหมาะสม ก็จะเลือกใช้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถและข้อจำกัดของวงดนตรีด้วย จากนั้นพิจารณาจากส่วนที่ละเอียดที่สุดของบทเพลง ยกตัวอย่างเช่น ในท่อนที่สองซึ่งถ้าอ้างอิงตามจังหวะของเบโทเฟน คือ เขบ็ตหนึ่งชั้น = 80 ก็จะเร็วไปสำหรับความรู้สึกของการก้าวเดินของขบวนแห่ศพ หรืออารมณ์ที่หนัก เศร้า เพราะฉะนั้น ผู้เขียนจึงเอาส่วนของโน้ตที่ละเอียดมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณากำหนดความเร็วของบทเพลง

ตัวอย่างที่คล้ายคลึงกันในท่อนสุดท้าย การกำหนดจังหวะเมโทรโนม เบโทเฟนกำหนดไว้ที่โน้ตตัวขาว = 76 ซึ่งหมายความว่าในหนึ่งห้องจะนับหนึ่งจังหวะเท่านั้น ซึ่งจากตัวอย่างนี้ถือเป็นช่วงที่ยากที่สุดของท่อนนี้ เนื่องจากมีจังหวะที่เร็ว โน้ตเขบ็ตสองชั้นผสมกับโน้ตโยง แต่ละแนวจะผลัดกันเข้ามา ซึ่งนับว่ายากในการที่จะบรรเลงให้เกิดความเรียบร้อย แม่นยำ ทั้งนี้ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของนักดนตรี ในที่นี้อาจจะแก้ปัญหาโดยการใช้หัวหน้าในแต่ละแนวเล่นเดี่ยว ก็จะมีความเป็นไปได้มากกว่าที่จะให้เล่นเป็นกลุ่มซึ่งมีผู้อำนวยเพลงหลายคนได้เลือกทางนี้ ยกตัวอย่างเช่น ไมเคิล ทิลสัน โทมัส แห่งวงซานฟรานซิสโกซิมโฟนีออร์เคสตรา

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เลือกความเร็วที่ช้าลง ที่คิดว่าเหมาะสมเนื่องจากต้องพิจารณาในหลายด้าน เช่น ความสามารถของวงดนตรี ความสมดุลของจังหวะในแต่ละท่อน ซึ่งแน่นอนต้องพิจารณาถึงความต่อเนื่องด้วย ทั้งนี้ได้แสดงความเร็วของแต่ละท่อน จากทั้งการกำหนดจังหวะเมโทรโนมของเบโทเฟน ของผู้อำนวยเพลงระดับโลกบางคนและของผู้เขียน เพื่อที่จะได้เปรียบเทียบความแตกต่าง

การวางแผนการซ้อม

โดยปกติการซ้อมรวมวงที่ดีย่อมมาจากการซ้อมเฉพาะส่วนของแต่ละแนวให้ดีเสียก่อน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการซ้อมแยกกลุ่ม กล่าวคือจากส่วนย่อยที่สุด คือ ซ้อมเดี่ยว จากนั้นซ้อมเฉพาะกลุ่มเช่น เฉพาะกลุ่มไวโอลินแนวที่หนึ่ง โดยมีหัวหน้ากลุ่มควบคุมการฝึกซ้อม เช่นเดียวกับกลุ่มอื่นๆ จากนั้นรวมกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มเครื่องสาย กลุ่มเครื่องลมไม้ กลุ่มเครื่องลมทองเหลืองและกลุ่มเครื่องประกอบจังหวะ

การซ้อมเป็นขั้นตอนแบบนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นในการฝึกซ้อมที่มีคุณภาพและได้ผล ผู้อำนวยการควรจะทำหน้าที่ฝึกซ้อมให้ครบทุกกลุ่ม และถือเป็นโอกาสอันดีในการทำความรู้จักกับโน้ตเพลงอย่างลึกซึ้งและละเอียดลออ เข้าใจความยากง่ายของแต่ละแนว สามารถเห็นรายละเอียดที่สามารถนำมาขยายหรือลดทอนได้

การจัดการกับสมดุลของเสียง

ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้นว่า บางช่วงตอนนั้น เราอาจจะได้ยินท่วงทำนองที่สำคัญได้อย่างลำบาก เนื่องจากการเรียบเรียงดนตรีของเบโทเฟนมีหลายครั้งที่เหมือนจงใจให้เกิดผลแบบนั้น เช่น การเลือกใช้เครื่องดนตรีที่ไม่เอื้อในการเล่นทำนองสำคัญ แนวอื่นที่รายล้อมทำนองสำคัญมีความดัง มีความชัดเจนจนบางครั้งกลบเสียงสำคัญนั้นไป

สรุป

บทความชิ้นนี้เป็นบทความที่อธิบายถึงบทเพลงซิมโฟนีหมายเลข 3 ของเบโทเฟน ในแง่ของการอำนวยเพลง ซึ่งได้เลือกอธิบายในแง่มุมที่น่าสนใจ อธิบายจากประสบการณ์จริง ซึ่งยังคงมีรายละเอียดด้านอื่นอีกมากในการอำนวยเพลง ในที่นี้จึงขออธิบายเฉพาะบางส่วน ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นว่า การอำนวยเพลงในแต่ละครั้ง จะแตกต่างกันเนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น วงดุริยางค์ที่บรรเลง ความสามารถของนักดนตรี ปริมาณเวลาการซ้อม สถานที่ซ้อม สถานที่แสดง ฯลฯ ผู้เขียนหวังว่า บทความชิ้นนี้จะให้ประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจการอำนวยเพลงและเพิ่มเติมความเข้าใจให้กับผู้ที่มีคำถามว่า ผู้อำนวยการ มีหน้าที่อะไรในวงดุริยางค์ไม่มากนัก

บรรณานุกรม

- ณัฏฐา โสคติยานุรักษ์. *พจนานุกรมศัพท์ดุริยางคศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- . *สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- BBC. "Eroica-The Movie." Accessed April 23, 2013.
<http://www.youtube.com/watch?v=M3PzPKD5ACA>.
- Beethoven, Ludwig Van. *Beethoven's Letters (Dover Book on Music)*. New York: Dover Publications, 1972.
- . *Symphony Nos. 1, 2, 3 and 4 in Full Score (Dover Music Scores)*. New York: Dover Publications, 1989.
- Grove, George. *Beethoven and His Nine Symphonies*. 3rd ed. New York: Dover Publications, 2012.
- Merriman, John. *A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present Vol. I*. 3rd ed. New York: W. W. Norton & Company, 2009.
- Schindler, Anton F. *Beethoven As I Knew Him (Dover on Music)*. New York: Dover Publications, 2011.
- Sipe, Thomas. *Beethoven: Eroica Symphony (Cambridge Music Handbooks)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Wade-Matthews, Max., and Thomson, Wendy. *The Encyclopedia of Music instruments and the arts of making*. Leicester: Anness, 2011.